

ӯшида нест, ки ташкилотҳои қарзӣ аз корхонаҳои тичоративу истеҳсоли ба кулӣ фарқ мекунанд, зеро сармо-яи гардони аксари онҳо, пеш аз ҳама, аз пасандозҳои аз аҳолии ҷалбшуда вобастагии дошта, бинобар сабаби зиёд будани ҳиссаи воситаҳои ҷалбшуда нисбат ба сармо-я (сатҳи лэверич) ва уҳдадорихои кутӯҳмуддат, онҳо метавонанд аҳёнан ба муш-килиҳои пардохтпазирӣ ва ҳолатҳои аз ин ҳам бадтар мубтало шаванд. Чунончи, ташкилоти қарзӣ дар ҳолати ба вучуд омадани хавфҳо, бадшавии сифати дороиҳо, мушкilotи амалиётӣ ва касодшавии фаъолият мета-вонад аз иҷрои уҳдадорихои худ дар назди пасандоз-дорон набарояд, ки ба нобоварӣ ва ташвишу ваҳми пасандоздорон (пеш аз ҳама пасандоздорони маблағи хурди пасандоздошта), билохира ба вазъи номуъта-дил ва муфлисшавии банк оварда расонад. Бухронҳои молиявӣ гузашта нишон доданд, ки яқу якбора ва дар як вақт аз ҷониби мичозон бозпас гирифтани

**Манучеҳр
Асоев,**
Муовини
Раиси Хазинаи
суғуртаи
пасандозҳои
шахсонаи воқеӣ

Нақши низоми суғуртаи пасандозҳо дар таъмини суботи молиявӣ

пасандозҳо (ба истилоҳи англисӣ “bank runs”) мета-вонад ба вазъи низоми банкі - молиявӣ ва иҷтимоӣ низ хавфҳо ва пайомадҳои хеле манфӣ дошта бошад.

Аммо, мавҷудияти низоми суғуртаи пасандозҳо, тавре таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, маҳз барои пешгирии намудани чунин ҳолатҳо ва мусоидат ба ҳалномаи банқҳои муф-лисшаванда аҳамият дошта, ба устувории вазъи низоми молиявӣ ва коҳиш додани шиддатнокии бухронҳо таъ-сири мусбӣ мерасонад. Бо назардошти он, ки низоми

мазкур одатан пасандозҳои шумораи аксарият, аз ҷумла зиёда аз 90 фоизи пасан-доздоронро пурра ҷуброн менамояд, мичозон дар сурати доштани маълумот ва боварӣ ҷиҳати бозпас гирифтани маблағҳои худ аз ташкилоти суғуртакунандаи пасандозҳо, барои ба таври оммавӣ бозпас гирифтани пасандозҳо ва ба ин васила бадтар намудани ҳолати банк ва бошиддат кардани вазъи иҷтимоӣ мароқ зоҳир наменамоянд. Омили маз-кури равонӣ мета-вонад аз ҳолати ғайрипардохтпазир (“illiquid”) ба ҳолати ғайри-

Мавҷудияти низоми суғуртаи пасандозҷо, тавре таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, маҳз барои пешгирии намудани чунин ҳолатҳо ва мусоидат ба ҳалномаи бонкҳои муфлисшаванда аҳамият дошта, ба устувории вазъи низоми молиявӣ ва коҳиш додани шиддатнокии бӯҳронҳо таъсири мусбӣ мерасонад.

яке аз ташкилоти бону-фузтарини соҳа, Корпоратсияи федералии суғуртаи пасандозҷои ИМА (FDIC) соли 1933 пас аз бӯҳрони шадиди молиявӣ-иқтисодӣ таъсис дода шудааст. Танҳо баъди солҳои 1960-ум дигар кишварҳои ҷаҳон низомҳои миллии суғуртаи пасандозҷоро созмон доданд. Таъсири бӯҳронҳои бонкии солҳои 1980-2000 ба он оварда расониданд, ки то ин дам дар зиеда аз 107 кишвари дунё низоми мазкур фаъолият дорад. Албатта, дар ин муддат низоми суғуртаи пасандозҷо якҷанд марҳилаҳои ташаккулёбиро паси сар намуд ва то ин дам назари мақбули умум он аст ки низоми мазкур бояд мақсаду вазифаҳои сиёсати давлатӣ ва ваколати институтсионалӣ ё худ қонуниро дошта бошад.

Як нуқтаро бояд қайд намуд, ки низоми суғуртаи пасандозҷо аз низоми маъмули суғуртавие, ки ҳамагон аз он огаҳӣ доранд (ба монанди суғуртаи иҷтимоӣ, тиббӣ, манзил ва ғ.) фарқ мекунад ва он бо якҷанд хусусиятҳои зерин ифода меёбад:

- пеш аз ҳама, мақсади асосии низоми суғуртаи пасандозҷо ин пешгирии паҳншавии ҳолатҳои ба таври оммавӣ бозпас гирифтани пасандозҷо аз ташкилоти бо мушкилии пардохтпазирӣ рӯ ба рӯ

қобили пардохт (“insolvent”) мубаддал нашудан ва билохира солимгардии бонк таъсири мусбӣ расонад. Аз ин ҷо мусаллам аст, ки ташкилотҳои қарзӣ бояд хароҷоти ҷуброни пасандозҷои миҷозони бонкиро тавассути пардохтҳои худ ба ташкилоти суғуртавии пасандозҷо ба уҳда гиранд. Таҷрибаи бехтарини самараноки ҷаҳонӣ низ гувоҳи ин гуфтаҳо мебошад.

Бинобар ин, дар мадди аввал фаъолияти низоми аз лиҳози молиявӣ институтсионалӣ босамар ва эътимодноки суғуртаи пасандозҷо, дар муҳити иқтисодиву иҷтимоии дилхоҳ кишвар нақши бениҳоят муҳим мебозад.

Хусусиятҳои низоми суғуртаи пасандозҷо. Низоми суғуртаи пасандозҷо бо мақсади ҳимояи пасан-

доздорон аз талафи пасандозҷо дар ҳолати аз ҷониби бонк иҷро нагардидани уҳдадорӣ дар назди пасандоздор ташкил ёфтааст. Яъне, низоми суғуртаи пасандозҷо хавфи аз тарафи ташкилоти қарзӣ бинобар муфлисшавӣ ба миҷозони худ пардохт карда натавонистани пасандозҷоро дар доираи андозаи ҷубронпулӣ баргараф месозад.

Низоми суғуртаи пасандозҷо ҳамчун яке аз қисматҳои таркибии низоми нигоҳдорӣ суботи молиявӣ (“financial safety net”) дар баробари танзиму назорати пруденсиалии мақомоти монетарӣ ва сиёсати мақомоти фискалӣ ҳамчун пойдевори бехатарӣ ва устувории низоми молиявӣ баромад менамояд.

Оғози фаъолияти низоми мазкур ба ибтидои асри 20 рост меояд. Аз ҷумла,

шуда, нигоҳдории бовари аҳоли ва ҳимояи манфиатҳои пасандоздорон бидуни гирифтани фоида мебошад. Баръакси ин, аксари ташкилотҳои маъмули суғуртави сохтори тичоратӣ дошта, танҳо бо мақсади гирифтани фоида фаъолият мекунад;

- дар низоми суғуртаи пасандозҳо бенефитсиар ё худ судбарандагони асосӣ на бевосита ташкилотҳои қарзии аъзо, балки пасандоздорон мебошанд. Дар ҳолати муфлисшавии ташкилоти қарзӣ ҷубронпулии суғуртави пасандозҳо ба ин ташкилот дода намешавад ва танҳо ба пасандоздорон пардохта мешавад.

Дар низоми маъмули суғуртави ҷубронпулӣ бевосита ба объекти суғурташуда дода мешавад;

- дар низоми суғуртаи пасандозҳо иштироки ташкилотҳои қарзӣ бояд ҳатмӣ бошад, аммо дар низомҳои маъмули суғуртави иштирок одатан ихтиёрӣ аст;

- инчунин, таҷрибаҳои пешқадам ва принципҳои низоми суғуртаи пасандозҳо нишон медиҳанд, ки андозаи маблағи ҷубронпулӣ бояд нисбатан маҳдуд бошад, ҳол он ки ҷубронпулӣ дар мавриди суғуртаи маъмулӣ дар маҷмуъ метавонад пурра бошад.

Нақши низоми суғуртаи пасандозҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тавре маълум аст, дар Тоҷикистон Ҳазинаи суғуртаи пасандозҳои шахсонӣ воқеӣ (минбаъд – Ҳазина) ҳамчун мақоми низомташкилдиҳанда вазифаи суғуртакунандаи пасандозҳои аҳолиро иҷро намуда, ҳар як таш-

Яке аз ташкилоти бонфузтарини соҳа, Корпоратсияи федералии суғуртаи пасандозҳои ИМА (FDIC) соли 1933 пас аз бӯҳрони шадиди молиявӣ-иқтисодӣ таъсис дода шудааст. Танҳо баъди солҳои 1960-ум дигар кишварҳои ҷаҳон низомҳои миллии суғуртаи пасандозҳоро созмон доданд.

килоти қарзие, ки иҷозатномаи ҷалби пасандозҳоро дорад, бояд узви ҳатмии низоми суғуртаи пасандозҳо бошад.

Ҳазина шахси ҳуқуқии ғайритичоратӣ буда, соли 2004 таъсис дода шудааст. Сохтори ташкилии он аз Шӯрои нозирон, Раис ва кормандони Ҳазина иборат аст. Мақоми олии идоракунии Ҳазина Шӯрои нозирони Ҳазина мебошад, ки барои назорати умумии фаъолияти он масъул мебошад. Асосҳои ҳуқуқии фаъолияти Ҳазина бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсонӣ воқеӣ" (минбаъд – Қонун) тахти №758, аз 2 августи соли 2011 муқаррар карда шудааст. Тибқи Қонуни мазкур мақсади асосии Ҳазина ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои пасандоздорон бо роҳи пардохти ҷубронпулии суғурта ва таҳкими бовари аҳоли ба низоми бонкӣ мебошад.

Барои ноил гардидан ба

мақсадҳои худ Ҳазина дар фаъолияти хеш як қатор вазифаҳоро иҷро менамояд. Дар ин равиш вазифаи аввалиндараҷаи Ҳазина ин сари вақт муайян ва ба пуррагӣ пардохт намудани маблағи ҷубронпулии суғурта ба пасандоздорони ташкилоти қарзии муфлисшуда дар ҳолатҳои суғуртави, яъне ҳангоми бозхонди иҷозатнома ва барҳамдиҳии маҷбурии он ба ҳисоб рафта, ҳамаи дигар вазифаҳои муайяншуда дар умум тобеи он мебошанд. Вазифаҳои дигари Ҳазина чуни-

- арзёбӣ, ҷамъоварӣ ва ба ҳисоб гирифтани пардохтпулӣҳои тақвимии ташкилотҳои қарзии узви Ҳазина;

- аз ташкилотҳои қарзӣ талаб намудани маълумот, ҳисобот ва иттилоотро, ки барои фаъолияти Ҳазина зарур аст;

- бо мақсади андӯхти дороиҳо сармоягузорӣ, идора ва ҷойгир намудани маблағҳои Ҳазина;

- бо мақсади нигоҳдории эътимоди низоми бонкӣ пайваста хабардор намудани аҳли ҷомеа ва ғайра.

Бояд қайд кард, ки қабл аз ворид гардидани тағйири иловаҳо ба Қонун ваколати асосии Ҳазина танҳо иборат аз пардохти ҷубронпулии пасандоздорон буд ("pay box" mandate). Вобаста ба тағйири иловаҳои нав ба Қонун (аз 9 августи с.2018, №1551) ваколатҳои Ҳазина васеъ гардида ("pay box plus" mandate), он иловатан дар раванди батанзимдарории ташкилотҳои қарзӣ низ дар якҷоягӣ бо дигар вазорат

идораҳо иштирок менамояд.

Тавре ки зикр гардид, Ҳазина барои иҷрои вазифаи асосии худ бояд дорои маблағҳои захиравии дастрас ва кифоя бошад. Аз ин ҷост, ки барои таъмини иҷрои ин ваколат Ҳазина дорои салоҳияти махсус буда, мувофиқи он узвият будан ба Ҳазина ва пардохт намудани пардохтҳои тақвими аз ҷониби ташкилотҳои қарзие, ки иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистонро барои ҷалби пасандозҳои шахсони воқеӣ доранд, ҳатмӣ мебошад. Вобаста ба ин, сарчашмаи асосии ташаккули захираҳои Ҳазина низ аз пардохтҳои тақвимии ташкилотҳои қарзӣ иборат аст, ки ҳангоми ба вуқӯъ омадани ҳолати суғуртаи барои пардохти ҷубронпулии суғурта истифода бурда мешавад.

Тибқи тағйиротҳои охири ба Қонун андозаи пардохтҳои тақвимии ташкилотҳои қарзӣ вобаста ба намуди асъори пасандозҳо диверсификатсия карда шуда, бо пули миллий 0,1 фоиз ва бо асъори хориҷӣ 0,3 фоиз муқаррар карда шудааст. Ташкилотҳои қарзии узви Ҳазина мутобиқан бо пули миллий ва асъори хориҷӣ ҳар семоҳа бояд пардохтҳои тақвимии бебозгаштро ба Ҳазина пардохт намоянд.

Ғайр аз ин, яке аз манбаҳои дигари ташаккули дороиҳои Ҳазина ин фаъолияти сармоягузорӣ ба ҳисоб меравад, ки барои андухти маблағҳои Ҳазина, гирифтани даромад ва нигоҳдории арзиши воқеии маблағҳо равона гардидааст. Тибқи Қонун

Ҳазина метавонад маблағҳои худро ба коғазҳои қиматноки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар давлатҳои хориҷӣ ё бонкҳои марказии хориҷӣ сармоягузорӣ намояд.

Ба ҳолати 1 июли соли 2019 ба феҳрасти ташкилотҳои қарзӣ – узви низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ 40 ташкилоти қарзӣ ворид карда шудааст, ки аз он 16 адад бонкҳо ва 24 адад ташкилотҳои амонатии қарзии хурд мебошад. Аз шумораи бонкҳо ва ташкилотҳои амонатии қарзии хурд танҳо БДА ҚТ “Амонат-бонк” бинобар сабаби кафолати давлатӣ доштан ба низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ шомил нест.

Тибқи ҳисоботҳо ба ҳолати 1 июли соли 2019 маблағи пасандозҳои шахсони воқеии ташкилотҳои қарзӣ, ки аз ҷониби Ҳазина мавриди фарогии суғурта қарор дода мешавад 3013,7 млн. сомони ро ташкил медиҳад, ки 980,2 млн. сомонӣ ё худ 32,5 фоизи онро уҳдадорӣ суғуртавии Ҳазинаро дар бар мегирад. Шумораи умумии пасандоздорони суғурташуда бошад, ба 353,7 ҳазор нафар мерасад.

Сохтори пасандозҳои суғурташудаи шахсони воқеӣ нишон медиҳад, ки аз шумораи умумии пасандоздорони суғурташуда маблағи пасандозҳои 94,2 фоиз пасандоздорони ташкилотҳои қарзӣ пурра ҷуброн карда мешавад ва ҳиссаи боқимондаи пасандоз-

дорон (5,8 фоиз), ки маблағи пасандозҳояшон аз андозаи ҷубронпулии суғуртаи зиёд аст, қисман ҷуброн карда мешавад. Аз рӯи ин нишондиҳандаҳо гуфтан мумкин аст, ки шумораи бештари пасандоздорони суғурташуда аз ҷониби Ҳазина пурра ҳимоя карда мешаванд.

Бояд хотиррасон кард, ки мутобиқи Қонун андозаи ниҳоии ҷубронпулии суғурта аз рӯи пасандозҳои шахсони воқеӣ бо пули миллий на бештар аз 500 нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва бо асъори хориҷӣ на бештар аз 350 нишондиҳанда барои ҳисобҳо муқаррар карда шудааст. Яъне, ҳангоми фарорасии ҳолати суғуртаи Ҳазина барои ҳар як пасандоздор, ки маблағи пасандозҳояш бо пули миллий аст то 27 500 сомонӣ ва бо асъори хориҷӣ бошад то 19 250 сомонӣ пардохт менамояд.

Низоми бонкию молиявии кишвар солҳои 2014-2015 бо таъсири бухрони шадиди берунӣ дучор гардид, ки оқибатҳои он ба сифати дороиҳо, сатҳи кифояти сармоя ва вазъи молиявии ташкилотҳои қарзии заиф бетаъсир намонда, дар натиҷа ба муфлисшавӣ ва барҳамдиҳии онҳо оварда расонид,

Аз соли 2016 то инҷониб 12 ташкилоти қарзии узви Ҳазина, аз он ҷумла 2 бонк ва 10 ташкилоти амонатии қарзии хурд муфлис шуда, дар онҳо ҳолати суғуртаи ба амал омад. Ҳазина дар ин муддат аз ҳисоби захира барои пардохти ҷубронпулии суғурта ба зиёда аз чор ҳазор нафар пасандозгузорони

суғурташудаи ин ташкилотҳои қарзӣ тавассути бонк-агентҳои худ (БДА ҚТ “Амонатбонк,” ҚСҚ “Ориёнбонк” ва ҚСП ТАҚХ “Хумо”) 24 млн. сомони маблағ ҷудо намуд. Пардохти саривақти ҷубронпулии суғурта ба пасандоздорони ташкилотҳои қарзии муфлисшуда садди роҳи афзоиши норозигӣ дар байни пасандоздорон гардида, шиддати иҷтимоиро дар байни аҳоли кам намуд.

Нақшаҳои минбаъда баҳри рушди низоми суғуртаи пасандозҳо. Дар шароити кунунӣ бо назардошти ҷой доштани мушкилиҳо дар низоми бонкӣ, вазифаҳои Хазина дар таъмини суботи молиявии кишвар ва нақши он дар таҳкими боварии аҳоли ба низоми бонкӣ зиёд мегардад. Зиёд гардидани ваколатҳои Хазина ва иштироки он дар таъмини суботи молиявӣ, низоми аз лиҳози молиявӣ институционалӣ хубфаъолияткунанда ва эътимодноки суғуртаи пасандозҳоро тақозо менамояд. Аз ин рӯ, ҷиҳати минбаъд беҳтар намудани низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ ва боло бурдани эътимоди аҳоли, амалӣ гардидани тадбирҳои стратегии зерин ба мақсад мувофиқ аст:

1) Баланд бардоштани потенциали Хазина, таҷдиди сохтори ташкилӣ, аз он ҷумла зиёд намудани ҳайати кормандони Хазина аз ҳисоби ҷалби мутахассисони касбӣ ва болаёқат;

2) Таҳкими сохтори идора-

Дар ҳолати муфлисшавии ташкилоти қарзӣ ҷубронпулии суғуртавии пасандозҳо ба ин ташкилот дода намешавад ва танҳо ба пасандоздорон пардохта мешавад. Дар низоми маъмули суғуртавӣ ҷубронпулӣ бевосита ба объекти суғурташуда дода мешавад.

кунии корпоративӣ, пурзур намудани баҳодихӣ ва таҳлили хавфҳо, идоракунии босамари дорихо ва зиёд намудани захира барои ҷуброни пасандозҳо;

3) Омодагӣ ба эҳтимолияти амалӣ гаштани ҳолатҳои суғуртавӣ, тақмили раванди пардохти ҷубронпулӣ ба пасандоздорон;

4) Васеъ намудани сатҳи фарогирии суғуртаи пасандозҳо, тақмили қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ;

5) Гузариш ба модели дифференсиалии пардохтҳои тақвимии ташкилотҳои қарзӣ. Тибқи он андозаи пардохтҳои тақвимӣ дар асоси баркашидани хавфи ҳар як ташкилот муайян карда мешавад, яъне коэффитсиенти хавф барои ташкилоти қарзие, ки фаъолияти хавфнок дорад чи қадаре ки зиёд бошад, андозаи пардохтҳои тақвимӣ

ҳамон қадар зиёд муқаррар карда мешавад;

6) Амалӣ гардонидани механизми маблағгузори касри Хазина ҳангоми норасоии маблағи Хазина. Бояд қайд намуд, ки дар ҳолати бухронҳои системавӣ, яъне ҳангоми муфлисшавӣ ва барҳамхӯрии якҷанд бонкҳои низоми саз, захираҳои молиявӣ Хазина барои пардохти ҷубронпулии пасандоздорон ва таъмини суботи молиявӣ намерасад. Аз ин лиҳоз, дар ҷунин ҳолатҳо Хазина ниёз ба дастгирии (қарзи) молиявӣ фискалӣ дорад;

7) Пурзур намудани фаъолияти таблиғотӣ ва ташвиқотӣ дар байни аҳоли, беҳтар намудани сатҳи иттилоотнокии омма оид ба низоми суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ;

8) Таъмини фарогирии пурраи бонкҳо, аз ҷумла БДА ҚТ “Амонатбонк” дар низоми суғуртаи пасандозҳо ва дар ин самт фароҳам овардани шароити мусоид барои рақобати солим ва баробар миёни ташкилотҳои қарзӣ ба ҳисоб меравад.

Баҳри таъмини устувории низоми миллии суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ ва ҳимояи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии пасандоздорон Хазина ҳамкориҳои судмандро бо Бонки миллии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташкилотҳои қарзӣ ва ташкилотҳои молиявӣ байналмилалӣ вусъат хоҳад дод.